

MAŽOJI LIETUVA

TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

- Susipažinti su Mažosios Lietuvos teritorija, literatūriniu palikimu.
- Susisteminti jau įgytas žinias apie garsius ir garbingus žmones, gyvenusius šioje žemėje.
- Atskleisti istorijos ir literatūros ryšius.
- Gebėti nusakyti priežastis, kodėl šiame krašte susidarė palankios sąlygos lietuvių kultūros plėtrai.
- Aptarti K. Donelaičio biografiją.
- Aptarti didaktinę poemą „Metai“.

ISTORIJA (XVI a.)

Lietuvos
Didžioji
Kunigaikštystė

Mažoji Lietuva

Mažoji Lietuva - tai

- Klaipėdos kraštas (Kuršių nerija, Šilutės, Klaipėdos rajonai bei pietinė Tauragės apskrities dalis).
- Nuo XVI a. iki 1918 m. Mažąja Lietuva vadinosi ir dabartinė Kaliningrado sritis (Rusijos Federacija), istorikų teigimu, tai senos baltų žemės.

Gyventojai

- Lietuvininkai: beveik iki XX a. pradžios Mažojoje Lietuvoje išlikęs šis vardas.
- Apie tai, jog lietuvininkų kraštas buvo veikiamas senosios prūsų religijos, kryžiuočių atneštos krikščionybės, germanizacijos, žemaičių bei lietuvių papročių įtakos - mes žinome. Bet ar žinome, jog senieji mūsų krašto gyventojai visais amžiais buvo dideli burtų, magijos, pomirtinio gyvenimo žinovai. Savitos Mažosios Lietuvos gamtos ir gyvenimo sąlygos lietuvininkų charakterius skyrė nuo Didžiosios Lietuvos gyventojų tipo. Įvairiuose etnografiniuose bei istoriniuose šaltiniuose galime rasti tokį lietuvininkų apibūdinimą - "tai lietuvių giminė, turinti daug senųjų prūsų palikuonių bruožų".

Tai lietuvių raštijos gimtinė

- išleista pirmoji lietuviška knyga;
- pirmoji “Lietuvių kalbos gramatika”;
- pirmasis dainynas;
- įsteigtas pirmasis Lietuvos kraštotyros būrelis, kur pirmiausia imta rinkti lietuvių tautosaką, tirti lietuvių kalbą;
- atidarytos pirmosios lietuviškos mokyklos;
- 1544 m. įkurtame Karaliaučiaus universitete įsteigta pirmoji Lietuvių kalbos katedra;
- 1864-1904 m. Lietuvoje uždraudus spaudą, lietuviškos knygos buvo spausdinamos Tilžėje, Bitėnuose bei Ragainėje ir šimtai knygnešių jas slapta gabeno į mūsų šalį;
- 1895 m. ant Rambyno kalno įvyko pirmoji lietuvių dainų šventė, kurios iniciatorius buvo Mažosios Lietuvos kultūros veikėjas, chorų vadovas, rašytojas Vydūnas.

Tilžė (rus. Sovetsk, vok. Tilsit)– lietuvių kalbos centras

- Tilžės lietuvių parapijoje dirbo daug kunigų, prisidėjusių prie lietuvių kalbos įtvirtinimo.
- 1653 m. Karaliaučiuje išspausdinta **pirmoji lietuvių kalbos gramatika, kurią parašė Danielius Kleinas**, gimęs Tilžėje.
- 1823-1824 m. ėjo pirmasis **lietuviškas periodinis leidinys** “Nusidavimai Dievo karalystėje”.
- 1832-1940 m. leidžiama per 50 pavadinimų **lietuviškų laikraščių**.
- 1883-1933 m. išspausdinta per 800 pavadinimų **lietuviškų knygų**.
- Įsikuria **spaustuvės** (M. Jankus, J. Šenkė ir kt.).
- Gimė ir gyveno **Vydūnas** – rašytojas, filosofas, visuomenės veikėjas.

Stalupėnai, Tolminkiemis

- Stalupėnų ir Tolminkiemio bažnyčiose dirbo K. Donelaitis (XVIII a. vid.), mokėjęs 6 kalbas. Lietuvių grožinės literatūros pradininkas.
- 1874 m. į Stalupėnus atvyko Jurgis Zauerveinas – poetas, publicistas, lietuvių tautos teisių gynėjas, mokėjęs 52 kalbas.

Lietuvninkai mes esam gimę,

Lietuvninkai mes turim būt.

Tą garbę gavome užgimę,

Tą ir neturim leist pražūt.

Karaliaučius (rus. Kaliningrad, vok. Königsberg)

- 1544 m. įsteigtas Karaliaučiaus universitetas (VU – 1579 m.).
- Baltramiejus Vilentas – Karaliaučiaus evangelikų liuteronų kunigas, M. Mažvydo pusbrolis, paskelbęs giesmyną, išvertęs Mykolo Lietuvio “Mažąjį Katekizmą”.
- Jonas Bretkūnas išvertė į lietuvių kalbą visą Bibliją (1579-1590).

**KRISTIJonas DONELAITIS – LIETUVOS
GROŽINĖS LITERATŪROS PRADININKAS.**

**K.DONELAIČIO POEMA „METAI“ – PIRMASIS
GROŽINĖS LITERATŪROS KŪRINYS LIETUVOJE.**

K. Donelaičio vaikystė

- **Gimė 1714 m. sausio 1 d. Lazdynėliuose, Mažojoje Lietuvoje (dab. Kaliningrado sritis).**
- Tėvai buvo ne baudžiauninkai, o laisvieji valstiečiai. Gyveno skurdžiai.
- Šeima buvo darbšti, mechanikų ir meistrų šeima.
- 6 m. neteko tėvo. Motina liko viena su 6 vaikais.
- Daugelis brolių buvo auksakaliai, gamino muzikos ir fizikos instrumentus, o Frydrichas pagarsėjo tuo, kad padirbo pirmąjį fortepijoną Prūsijoje.

K. Donelaičio mokslai

- Pirmiausia mokėsi ***Karaliaučiaus keturklasėje katedros mokykloje***. Gyveno beturčių bendrabutyje. Už išlaikymą privalėjo giedoti bažnyčios chore, laidoti numirėlius ir atlikti įvairius buitines darbus.
- Vėliau įstojo į ***Karaliaučiaus universitetą, Teologijos fakultetą***. Studijavo teologiją ir prancūzų, lotynų, graikų, hebrajų kalbas. Lankė lietuvių k. kursus. Studijavo antikinę literatūrą.

K. Donelaičio mokslai

- Besimokant reikėjo daug dirbti, gaunamos stipendijos neužteko. Sunkus krūvis dar labiau blogino ir taip silpną K. Donelaičio sveikatą.
- Universitetą baigė kaip labai plataus akiračio, išsilavinęs, daug skaitęs ir 5 kalbas mokantis žmogus.

K. Donelaitis – kunigas

- Baigęs universitetą ir buvo paskirtas į ***Stalupėnus mokytojo padėjėju***. Taip pat užėmė bažnytinio choro vadovo ir vargonininko pareigas.
- Po metų tapo ***Stalupėnų mokyklos rektoriumi***.
- Po 3 m. darbo pakviečiamas ***pastoriauti į Tolminkiemį***. Išlaikęs egzaminus gavo pastoriaus vietą ir Tolminkiemyje gyveno **37 m.** - iki pat mirties.

K. Donelaitis – kunigas

- Mirė **1780 m. vasario 18 d.** nuo jėgų išsekimo. Palaidotas Tolminkiemyje. Spėjama, kad gyvsidabrio garai, kurių negalėjo išvengti dirbdamas barometrus, bus labai pakenkę jo sveikatai.
- Po mirties L.Rėza pasakė: „K.Donelaitis mirė branginamas savo viršininkų, mylimas savo parapijiečių ir gailimas savo draugų“.

Gyvenimas Tolminkiemyje

- Buvo vedęs Stalupėnų mokyklos vedėjo našlę Oną Reginą Olefant. Vaikų nesusilaukė.
- 1757 m. įsiveržė rusų armija. Slėpdamasis nuo armijos jis išbuvo tris savaites Romintos girioje, medžiokliniame karaliaus namelyje. Jame laikė pamaldas, krikštijo vaikus.

Gyvenimas Tolminkiemyje

- Tolminkiemyje jis pastatė našlių prieglaudą už savo lėšas, atnaujino kleboniją, prisidėjo prie mūrinės bažnyčios statybos ir sudegusios mokyklos atstatymo.
- Rėmė, šelpė, padėdavo našlaičiams, neturtingoms šeimoms.
- Senatvėje daug nervų kainavo teisminiai ginčai su Teofilium Rugiu, kuris norėjo pasisavinti bažnyčios geriausius plotus

K. Donelaičio charakteris

- Buvo griežtas ir reiklus religiniuose dalykuose, tačiau kitais klausimais su visais sutardavo.
- Mėgo savo darbą. Su malonumu atlikdavo visas jam skirtas pareigas: mišias, krikšto, vedybų, laidotuvių apeigas. Vienintelis pamokslavo dukart per dieną: vieną kartą vokiškai, kitąkart - lietuviškai.

K. Donelaičio charakteris

- Buvo jautrus, greit išsižeisdavo. Nekentė apsileidimo, nevalyvumo, tingumo – nemėgo tokių žmonių.
- Nemėgo dvariškių, negalėdavo susitaikyti su neteisingumu. Esant baudžiavai užjausdavo ne tik lietuvius, bet ir kitų tautybių vargšus.

K. Donelaičio charakteris

- Mėgo žemės darbus. Savo žemėje viską darė pats: dirbo sode, sodino daržą, skiepijo medžius. Dirbo ir statybose, kurias pats sumanė ir pats vadovavo.
- Turėjo auksines rankas: K. Donelaitis gamino termometrų, barometrų, laikrodžius, optinius stiklus, fortepijonus.

K. Donelaičio charakteris

- Buvo gabus muzikai. Turėjo gerą klausą ir balsą. Vertė į lietuvių k. giesmes. Rašė giesmes ir pamokslus.
- Poetas buvo aukštos moralės žmogus. Senatvėje jis rašė vokiškai žinias apie parapiją būsimajam Tolminkiemio klebonui.
- Save poetas taip apibūdindavo: aš iš prigimties buvau gyvo temperamento ir mokėjau dainuoti bei skambinti savo fortepijonu ir klavesinu, bet skambindamas ir dainuodamas būdavau moralus.

K. Donelaičio charakteris

- Labai gerbė paprastus kaimo žmones ir puoselėjo lietuvių kalbą, ragino parapijiečius jos neatsisakyti.
- K. Donelaitis troško atsidėti kūrybai, mokslui. Mėgo skaityti. Rašė savo kūrinius jausdamas didžiulį pasitenkinimą.

K. Donelaičio įamžinimas

- Tolminkiemio bažnyčia 1979 m. buvo atstatyta ir ten įsikūrė K. Donelaičio memorialinis muziejus.
- Lazdynėliuose pastatytas paminklinis akmuo.
- Gumbinėje taip pat pastatytas paminklas.
- Stalupėnuose yra K. Donelaičio gatvė. Maskvoje yra K. Donelaičio skersgatvis.

K. Donelaičio įamžinimas

- Lietuvoje paminklai K. Donelaičiui pastatyti Vilniuje, Klaipėdoje, Marijampolėje.
- K. Donelaičio vardu pavadintos 27 įvairiuose Lietuvos vietose esančios gatvės, aikštės, skersgatviai, kelios mokyklos.
- Veikia K. Donelaičio draugija.

K. Donelaičio įamžinimas

- Lietuvių alpinistai 1964 m. vieną iš Pamyro viršukalnių (5837 m aukščio) oficialiai ir dokumentiškai pavadino K. Donelaičio vardo viršūne. Gretima viršūnė yra pavadinta M. K. Čiurlionio vardu.
- 2013 m. Tarptautinės astronomų sąjungos sprendimu vienam iš Merkurijaus planetos paviršiuje esančių kraterių suteiktas K. Donelaičio vardas.

K. Donelaičio įamžinimas

- Išleisti pašto ženklai, faksimiliniai „Metų“ leidiniai.
- „Metai“ išversti į vokiečių, anglų, švedų, čekų, vengrų, latvių, rusų, baltarusių, lenkų, gruzinų, ukrainiečių, armėnų, ispanų, nyderlandų kalbas.
- Statomi spektakliai pagal K. Donelaičio kūrybą, ruošiami kūrybos vakarai.

Kaip K. Donelaitis rašė „Metus“?

- Rašė atskiromis dalimis. Pats sugalvojo dalių pavadinimus pagal metų laikus.
- Nebuvo sumanęs „Metų“ kaip vientiso kūrinio.
- Sakė pamokslus lietuviškai. Manoma, kad panaudojo poemos ištraukas pamoksluose. O galbūt ir visą kūrinį rašė kaip pamokslus?

- Pats K. Donelaitis neišspausdino nė vieno kūrinio. Negirdėjo atsiliepimų. Negirdėjo, kaip skamba jo hegzametas.
- Po mirties žmona atidavė jo kūrybą geram bičiuliui pastoriui J. Jordanui, o jis perdavė Liudvikui Rėzai.
- L. Rėza - prūsų lietuvių visuomenės veikėjas, lituanistas, teologas, tautosakininkas, Karaliaučiaus universiteto profesorius.
- Pavadinimą „Metai“ sugalvojo L. Rėza. Jis išleido „Metus“, vėliau ir K.D. pasakėčias.

„Metų“ išleidimas

- Pirmasis K. Donelaičio metus paminėjo G. Ch. Pisanskis savo rankraštyje „Prūsų literatūros metmenys“. Jame pasakojama, kad K. Donelaitis apdainavo keturis metų laikus ir teigė, kad yra 659 eilutės. Šiandien priskaičiuojamos 2997 eilutės.
- 1818 m. išleistas 1-asis „Metų“ leidimas.
- Lietuvoje yra išlikę 12 egzempliorių iš pirmųjų leidimų.
- Europos bibliotekų elektroniniame kataloge yra ir K. Donelaičio „Metai“.

„Metai“ ir hegzametras

- „Metai“ parašyti hegzametru.
- Poema „Metai“ – tai 2968 hegzametro eilutės.

Hegzametras ([gr.](#) *hexametron* < *hex* 'šeši' + *metron* 'matas')
[antikinės eilėdaros](#) šešių daktilinių pėdų eilutė.

Hegzametru parašyti [Homero](#) epai „Iliada“ ir „Odisėja“,
[Vergilijaus](#) „Eneida“, „Georgikos“.

K. Donelaičio hegzametro eilutę sudaro 6 kirčiuoti skiemėnys.

Pirmasis eilutės skiemuo visada kirčiuotas.

Pvz.: „**Ant** saulelė, **vėl** / nuo **mūs** at**stodama** **ritas**“ .

K. Donelaitis. Poema „Metai“.

- **Žanras:** 4 dalių epinė poema su didaktikos elementais.
- **Pakartokime:**
- **Poema** - (gr. *poiēma*), poezijos žanras – eiliuotas pasakojamasis kūrinys, pagrįstas siužetu, charakteriais.
- **Didaktika** – pamokymas, moralizavimas.
- **Epinė** – yra siužetas, turinys, kurią galima papasakoti; veikia veikėjai.

„Metų“ struktūra

4 „Metų“ dalys:

- „Pavasario linksmybės“
- „Vasaros darbai“
- „Rudenio gėrybės“
- „Žiemos rūpesčiai“

Visas dalis į vieną kūrinį jungia:

- 1. **Pričkaus** – Vyžlaukio seniūno – paveikslas (visose 4 dalyse pasirodo).
- 2. **Gamtos vaizdai** – 4 metų laikai.
- 3. Ta pati veiksmo vieta – **Vyžlaukis** (vyža).
- 4. **Pasakotojo pav.** – veikia kaip atskiras veikėjas visose dalyse.

„Metų“ struktūra

- **Kompozicija:**

- 4 metų laikai ir būrų pokalbiai apie kiekvieno meto laiko darbus, buitį ir šventes.
- Nėra fabulos – atskiri pokalbiai, atskiri gyvenimo epizodai.

- **Tema:**

būrų (valstiečių) gyvenimo, buities, darbo ir švenčių vaizdai XVIII a. pabaigoje Rytų Prūsijoje (Mažojoje Lietuvoje).

„Metų“ veikėjai

- 1. **Būrai** – valstiečiai: 34 vyrai, 15 moterų.
Pagal požiūrį į darbą būrai skirstomi:
Viežlybieji – teigiami
Nenaudėliai - neigiami
- 2. **Ponai** – minima 10 ponų; 4 plačiau aprašomi.
- 3. **Dievas** – vienintelė teisybė, gėris; svarbiausia būrų vertybė.
- 4. **Pasakotojas.**

Būrai „Metuose“

Viežlybieji būrai – darbštūs, taupūs, dori ir sąžiningi; pamaldūs, paiso papročių. Per juos smerkiama tinginystė ir aukštinamas darbštumas.

Pričkus – seniūnas, turi įtikti ir būrams, ir ponams.
Selmas, Lauras – išminčius, filosofas., Enskys, Krizas.

Nenaudėliai būrai – tinginiai, netvarkingi, girtuokliai, nusigyvenę, nepaiso papročių ir nebijo Dievo. Jū paveikslais parodoma, kaip žmogus neturėtų gyventi.
Dočys, Plaučiūnas, Slunkius, Pelėda.

Pasakotojas – labai ryškus ir svarbus. Pasirodo visose 4 dalyse. Tai akylas stebėtojas ir fiksuotojas. Daug žinantis. Didaktika ir moralas kalba poemoje jo lūpomis. Pasakotojas „Metuose“ yra susitapatinęs su pačiu autoriumi – jis išreiškia K. Donelaičio kaip žmogaus ir kunigo požiūrį į ano meto būrų gyvenimą.

„Viežlybieji“ ir „nenaudėliai“

- „Viežlybumas“ priskiriamas veikėjams, kurie neišsižada savo protėvių gyvensenos, papročių, kalbos, kurie sąžiningai atlieka savo darbą, negirtuokliauja, yra garbingi, padorūs, dievoti, teisingi, tvarkingi.
„Viežlybumas“ žymi tvarkos, saiko, krikščioniškumo, teisingo gyvenimo, Kristijono Donelaičio žodžiais tariant, „šventumo“ ir „mandagumo“ vertes.
- „Nenaudėliškumas – visa, kas joms priešinga: nevalyvumas ir tinginystė smerkiama per Slunkiaus filosofiją . „Neviežlybystės“ turinį žymi dažnai poemoje pasitaikantys sinonimai : „nenaudėliai“, „pikti“, „blogi“, „nelabieji“, „prasti“. Tai viskas, kas nesusiję su žmogiškumu ir gyvenimu pagal gamtą ir Dievą.

Gamta „Metuose“

- Tai ne fonas, o neatskiriama būrų gyvenimo dalis, net gyvenimo lėmėja.
- Gamta – būrų mokytoja. Žmogus – gamtos mokinys. Per darbą žmogus pažįsta gamtą ir iš jos mokosi, gyvena pagal jos dėsnius.
- Gyvybė – didžiausia gamtos ir Dievo dovana. Propaguojamas gamtos gyvybingumas, cikliškumas. Žmogaus gyvenimas taip pat traktuojamas: darbas-poilsis-atsinaujinimas.
- Gamta ir Dievas – sinonimai. Vienodai gerbiami būrų, vienodai svarbūs būrui.

Darbas „Metuose“

- Darbas – svarbiausia savo vertės pajautimo ir išlaikymo sąlyga. Svarbiausia žmogaus vertybė. Tai didaktikos ir moralės esmė.
- Darbas ir džiaugsmo, laimės šaltinis. Žmogaus gerumas = darbštumas. Gamtos pavyzdys: vabalėliai, paukščiai „dirba“; gandro pavyzdys.
- Darbštumas – aukščiausias žmogiškumo įvertinimas, orumo įtvirtinimas, žmogiško išdidumo pamatas. Dėl to taip smerkiama tinginystė. Tinginystė – žmogiškumo pažeidimas, paminimas.
- „Metų“ etika – darbo etika, liaudiška moralė, didaktikos esmė.

Kodėl K. Donelaičio poema „Metai“ įtraukta į Europos literatūros šedevrų sąrašą?

- Pats K. Donelaitis buvo europinio išsilavinimo žmogus, gerai pažinojęs senąją antikos literatūrą. Jo požiūris ir mąstymas anais laikais buvo praaugęs savo laikmetį.
- Poetas sukūrė ypatingą, dar niekur negirdėtą epo rūšį, sudarančią didaktinio ir herojinio epų sintezę. Tokio epo nebuvo antikoje (D. Dilytė).
- Nesekė poetas ir XVIII a. poemų tradicija. Jo poemoje esama savotiško heroizmo – lietuvių bendruomenei reikia išsilaikyti priešiškų jėgų – dvaro ir svetimšalių kolonistų – apsuptyje. Išsilaikyti ne kovoje, o kasdieniniame gyvenime. Tai naujas požiūris, nauja heroizmo samprata (D. Dilytė).

Kodėl K. Donelaičio poema „Metai“ įtraukta į Europos literatūros šedevrų sąrašą?

- Poemoje ryški visuotinė prigimtinė žmonių lygybės idėja.
- Ginama žmogaus vertė, orumas, savęs įtvirtinimas.
- Skatinamos bendražmogiškosios dorybės ir smerkiamos vengtinios ydos.
- Išaukštinamas darbas kaip visuomenės gerovės šaltinis.
- Dievas suvokiamas ne kaip besąlygiška dogma, o kaip Tikėjimas ir Viltis, padedantys žmogui gyventi.

Ir dar...

- NESCO Generalinės konferencijos metu (lapkričio 5–20 d.) Paryžiuje jau paskelbtas UNESCO ir valstybių narių 2014 m. minimų sukakčių sąrašas, į kurį įtraukta per 100 pasaulio kultūrai, švietimui, mokslui, istorinei atminčiai svarbių datų.
- Į šį sąrašą taip pat pateko abi Lietuvos pateiktos sukaktys: kompozitoriaus, rašytojo, diplomato Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) 250-osios gimimo metinės (ši sukaktis pateikta kartu su Baltarusija ir Lenkija) ir **rašytojo Kristijono Donelaičio (1714–1780) 300-osios gimimo metinės.**